

ФУНКЦИОНАЛЕН ПОДХОД ПРИ КОНСТРУИРАНЕ НА СИСТЕМА ОТ УПРАЖНЕНИЯ ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК В СРЕДНОТО УЧИЛИЩЕ (С ОГЛЕД НА ОБУЧЕНИЕТО ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК В СТРАНАТА И В ЧУЖБИНА)

Проф. д-р Ангел Петров

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. В статията се прави обзор на съществуващи в научното пространство тези, идеи и класификации (от общодидактическа, лингвистична и методическа гледна точка) на типовете упражнения, които изграждат технологията на учебния процес по български език. Предлага се систематизация на упражненията от функционална гледна точка, която съответства на съвременните социокултурни и образователни реалности – упражнения за реализация на когнитивни образователни цели, упражнения за реализация на функционални образователни цели, упражнения за реализация на аксиологични образователни цели. Системата е ефективно средство за постигане целите на обучението по български език, организирано както в страната, така и в чужбина.

Ключови думи: обучение по български език; обучение по български език, организирано в чужбина; цели на обучението по български език; когнитивни цели на обучението по български език; функционални цели на обучението по български език; аксиологични цели на обучението по български език

Упражненията по български език, чието предназначение е да осигуряват процесите на преподаване, учене и оценяване в хода на педагогическия дискурс, изграждат *технологията* на учебния предмет. Те са съставни части от специфична система, която заедно с целите и учебното съдържание, представя модел на образователната парадигма на дисциплината. Чрез упражненията добиват видимост динамичните аспекти в работата на преподавателя и на учениците, самите упражнения се реализират чрез изпълнение на определени действия с различни характеристики на езика, на речевото общуване, на текста, на нормите и стиловете на книжовния език, на еволюцията на езика. Върху тях се отразяват както методологични рефлексии – образователна философия, педагогически и лингвистични

подходи, теории, идеи, така и въздействия от обществен характер – социокултурен контекст, специфика на конкретния образователен етап в развитието на обучението по български език, преобладаващи възгледи в обществото за ролята на езика и на езиковото образование за развитието на отделната личност.

Важен етап в развитието на методическата теория и на педагогическата практика по български език е създаването на система от упражнения, която да бъде адекватна на съвременните образователни тенденции и да служи успешно за реализация на целите на обучението по български език, организирано както в средните училища в страната, така и в българските неделни училища зад граница.

Проблемът за упражненията по български език има своя история.

Същността и функциите на упражненията по български език, интерпретирани от методически изследователски позиции, са представени в труда на Кирил Димчев „*Основи на методиката на обучението по български език*“. „Упражненията са най-често прилаганият учебен похват в образователния процес по български език. Под *упражнение* в методиката на обучението по български език се разбира преднамереното изпълняване на операция или на система от операции с езикови явления с цел да се постигне желан образователен ефект. Става дума за целенасочени взаимосвързани действия с нарастваща трудност, в резултат на които се овладяват знания, умения, похвати за дейност и т.н.“ (Dimchev 2012, 156). Като основа за типологизиране на упражненията по български език авторът използва два основни принципа: според вида на извършваните от ученика дейности и според функцията на упражненията за овладяване на учебното съдържание. Според първия принцип се разграничават упражнения за: разпознаване, анализ, преобразуване на изрази, създаване на текст. Според втория принцип упражненията са: (1) за развиване на езиковедска компетентност и на комуникативноречева компетентност; (2) за мотивация, усвояване, затвърдяване и практическо прилагане, проверка и контрол, откриване и отстраняване на отклонения от книжовни и стилнови норми (ibid., 162). Важно е да се отбележи, че такава систематизация на упражненията е релевантна с оглед на основните функции на обучението по български език – овладяване на лингвистични знания и изграждане и усъвършенстване на комуникативноречеви умения. Резултатността от прилагането на всяко упражнение е в пряка зависимост от неговия вид и конструкция. Има упражнения, които се основават на една-единствена познавателна задача и тяхното изпълнение служи за осмисляне на определено знание или за развиване на конкретно комуникативно умение. В учебната практика най-често обаче се използват упражнения, които се конструират върху изпълнението на комплекс от познавателни дейности и тяхното решаване развива както езиковедски, така и комуникативни компетентности на учениците.

Обект на научен анализ са задачите по български език в статията на Галя Христозова „*Класификация на задачите по български език*“. Както става ясно от заглавието, авторката предпочита да използва термина *задача* по български

език, а не *упражнение*. Предлаганата типология се конструира от общодидактически, лингвистични и методически позиции. „Нивото на усвояването от учениците на теоретични знания най-добре се осъзнава при решаването на различни видове задачи и се проявява в такива интелектуални умения като умение да се анализира, да се доказва, да се мисли абстрактно, да се извършват класификации с различен системообразуващ фактор, да се дават смислени определения (дефиниции) на граматичните понятия. Умението самостоятелно да се анализират изказаните дефиниции на лингвистичните понятия и да се подкрепят с примери вече е един от показателите за изграждане на лингвистично отношение към думата, словосъчетанието или изречението“ (Hristozova 2004, 12). В статията прави впечатление, че се предлагат видове задачи, свързани с овладяване на различни компетентности на учениците, повече от десетилетие преди идеите за прилагане на компетентностния подход в образованието да добият популярност в българския образователен контекст: задачи за формиране и проверка на комуникативната компетентност – задачи за формиране на лингвистична компетентност, задачи за формиране на социолингвистична компетентност, задачи за формиране на дискурсна компетентност, задачи за формиране на стратегийна компетентност (ibid., 12 – 15). Вниманието заслужава и класифицирането на задачите по български език според таксономията на Б. Блум (в зависимост от учебните цели) – задачи за измерване на равнище знания, задачи за измерване на равнище разбиране, задачи за измерване на равнище приложение, задачи за измерване на равнище анализ, задачи за измерване на равнище синтез, задачи за измерване на равнище оценка (ibid., 16 – 18). Подробният анализ на различните класификационни критерии и на съответните им типове учебни задачи по български език и предложените конкретни примери от практиката имат за цел по-добре да се осмисли и да се актуализира работата със съответните педагогически средства в конкретни учебни условия.

Евристична стойност за теорията и практиката на обучението по български език има класификацията на упражненията, конструирана от Маргарита Георгиева в монографията *„Обучението по български език в условия на билингвизъм“*. Типологията включва два основни вида упражнения: „*комуникативни*, ориентирани към развитие на комуникативните умения и навици, и *предкомуникативни*, ориентирани към развитие на езиковата (лингвистична и речева) компетентност на учениците. Своеобразна група са *синтетичните упражнения*, ориентирани към комплексно развитие на комуникативните и лингвистичните умения и навици на учениците и обединяващи комуникативни и предкомуникативни упражнения на основата на един и същ речев продукт“ (Georgieva 2004, 43). Обособяването на тези три групи упражнения се основава върху разбирането, че изборът и конструирането им зависи от комуникативните потребности на обучаваните лица, а използваните в комуникативния процес езикови средства се изясняват с помощта на допълнителен лингвистичен анализ, който мотивира тяхната правилност и це-

лесъобразност (Ibid., 43). Комуникативните упражнения са три подвида: рецептивни, продуктивни и рецептивно-продуктивни, а предкомуникативните са четири подвида – за разпознаване на езикови явления, за анализ на езикови явления, за редактиране, за конструиране на словосъчетания и изречения (Ibid., 44 – 61). Чрез предлаганата класификация става очевиден стремежът на авторката да обедини в една системна цялост упражнения, базирани върху двата основни типа дейности, осъществявани на занятията по български език – системноезикови и комуникативноречеви. Прагматична е функцията на т.нар. синтетични (смесени) упражнения, чрез изпълнението на които се осъществява цялостен и завършен цикъл от операции по развиването на комплексни езикови и комуникативни умения. Макар че системата от упражнения, предложена от Маргарита Георгиева, е създадена за целите на обучението по български език в билингвална езикова среда, може да се твърди, че те имат методологична стойност и функционална значимост за езиковото образование по принцип.

За целите на свое конкретно изследване („Система от учебни похвати за работа над микротекста“) Татяна Ангелова предлага класификация на типовете упражнения, която до голяма степен се съотнася към вече посочените в изложението дотук. В статия по проблема авторката обосновава типологията на упражненията по следния начин: „Типовете упражнения за работа над микротекст могат да бъдат: *рецептивен*, *генеративен* и *смесен*. От *рецептивен тип* са упражнения, чиято функция е смисловъзприемаща – разпознават се, анализират се смислите, вербализирани в речеви отрязъци – микротекстове. *Генеративният тип* упражнения осъществяват смислопораждаща функция – пораждат се смисли, вербализирани в речеви отрязъци. Упражненията от *смесен тип* са за преобразуване на възприети смисли и имат смислопреобразуващи функции. Несъмнено, че преобразуването предполага първоначално възприемане, а след това включване на генеративни елементи. Затова и този тип упражнения е смесен“ (Angelova 2003, 170). Иновативна в конкретната класификация е идеята типовете упражнения да се конфигурират според функциите на съответните микротекстове, върху които се работи в рамките на система от упражнения по български език – смисловъзприемаща функция, смислопораждаща функция и смислопреобразуваща функция. Такава системност е пряко ориентирана към практическите дейности в обучението по български език, когато се работи върху овладяване на признаците на езиковия текст и върху изграждане на умения да се възприемат, да се тълкуват и да се конструират текстове, включващи различни по вид и функции микротекстови форми (свърхфразови единства).

Във връзка с изграждане на умения за възприемане и за създаване на текст Димка Димитрова („Обучението по български език – обучение в текст и чрез текст, V – XII клас“) обосновава две групи дейности и свързани с тях конкретни упражнения: а) *формиране на умения за възприемане на текст* – активизиране и разширяване на познанията, които имат учениците за предмета на общуване;

работа върху заглавието на текста, което създава у реципиента очаквания за съдържанието на речевия продукт; работа върху мотото на текста (ако има такава); мотивиране на учениците за възприемане на текста; извличане на езиковото значение, което носят думите, фразите, изреченията; търсене и извличане на информация, директно дадена в текста; смислово интерпретиране на информацията в текста; рефлексия – анализ на собствени мисли и преживявания; оценка на речевия продукт и на уменията на неговия автор; създаване на вторични текстове на базата на рецепцията; генериране на идеи въз основа на прочетеното; б) *формирание на умения за създаване на текст* – формулиране на основното твърдение; събиране на идеи и подбор на доказателства; планиране и създаване на текста; редактиране на текста (Dimitrova 2019, 177 – 189). Прави впечатление изцяло комуникативната перспектива при типологизиране на видовете дейности при възприемане и създаване на езикови текстове и свързаните с тях конкретни упражнения, които насочват усилията на учители и ученици към специфични аналитични и генеративни операции (анализ, синтез). Такива дейности (и упражнения) са доминираща съставка на урочни занятия, при които тематиката принадлежи на т.нар. комуникативна парадигма от учебното съдържание, но същността и функциите на комуникативно ориентираното обучение по български език налага те да бъдат основен компонент във всички езикови занятия, независимо от темата на конкретния урок.

В изследване, посветено на развиване на наративната компетентност на учениците, Мая Падешка проследява етапите (и дейностите, включени в тях), през които преминава педагогическият дискурс по създаване на повествователни текстове от учениците в средното училище (*„Наративът в образователния процес по български език“*). Авторката подчертава, че уменията на обучаваните лица да създават текстове с повествователна основа, са следствие от дейности, които се модифицират в зависимост от конкретните условия на учебната работа. Дейностите оформят рамка, „която организира вътрешно последователността от действия и процедури, така че да се постигне единство от положителни нагласи към индивидуалния опит, ценностно отношение към опита на другите, умения да се разказва, знания за вариативността на наративната структура“ (Padeshka 2014, 120). Без да използва директно термина *упражнения*, Мая Падешка изгражда понятийна система и система от учебни действия, чиито основни цели са две: подрастващите да овладеят знания за същността, функциите и структурните особености на наративните текстове и да развият умения да използват знанията си за конструиране на повествователни текстове. Методическият проект, който се представя в труда, включва следните равнища на преподаване и учене: осмисляне на фикционалния разказ като трансформация на реален опит; анализ на конкретен разказ с определена степен на фикционалност; овладяване на жанровите специфики на разказа; анализ на езиковите транспозиции, настъпващи при създаване на автентични творчески съчинения (Padeshka 2014, 122 – 124).

Както е видно от направения преглед на становища и идеи, в които упражненията по български език са пряко или косвено поставени като изследователски обект, спецификата на упражненията, наблюдавана през оптиката на методическо и на лингвистично проучване, се определя от много фактори. Някои от тях бяха вече посочени. Сред най-съществените се открояват обаче различните *образователни цели*¹⁾ на съвременното комуникативно ориентирано обучение по български език, за чието резултатно осъществяване оказват съдействие подбраните и логически подредени в система упражнения. Такъв, *функционален* по своята същност, подход при конструиране на упражненията по български език дава представа за логическите и за формалните връзки на технологията (упражненията) с всички останали равнища на образователната парадигма на обучението по български език – учебно съдържание, методически принципи, учебни методи и пр. Така например за реализация на *когнитивните цели* на обучението по български език са релевантни упражнения, чрез които се откриват, тълкуват се и се осмислят информационно-теоретични аспекти на езиковите единици и на правилата за тяхното съчетаване и използване в свързани текстове (дискурси). В обучението по български език, организирано в чужбина, такива упражнения могат да бъдат конструирани върху съпоставки между езикови особености на българския книжовен език и особености на конкретния официален език на страната. За постигане на *функционалните цели* на обучението се предпочитат упражнения, чрез които се идентифицират комуникативните ефекти от употребата на езика, разкриват се социолингвистични и дискурсни маркери на езиковите изразявания, тълкуват се разнообразни смисли и подтекстови значения, които стават актуални, когато се отчете компенсаторното влияние на социокултурния контекст. За учебния процес по български език зад граница положителна роля могат да играят упражнения, в които се осъществяват комуникативни модели на българския и на съответния език на страната – при употреба на етикетни формули, при семантизация на фразеологични словосъчетания, при използване на паралингвистични средства и др. Най-разнообразни могат да са упражненията за осъществяване на *аксиологичните цели* на обучението. Връзката между концептите *човек – език – свят* определя основата, върху която се конструират упражнения, чрез които се търси и се постига убеждаващо въздействие за същността на езика като ценност, за ролята на човешките добродетели в живота на хората, за отношението към историята, традициите и вярванията (както на българите, така и на жителите на съответната чужда страна), които се осмислят като ценности с помощта на езика. Спецификата на аксиологичните цели налага поставяне на въпроси и търсене на отговори за човека и за неговото отношение към света посредством „силата“ на словото (независимо в коя държава е роден или в коя държава – постоянно или временно – пребивава). Въпросите най-често се задават към смислите, имплицирани в текстове, а отговорите са решения на упражненията. Такава систематизация на упражненията ориентира учителя към ясно структуриране на урочните

звена посредством подбор на похвати, чрез които се реализират доминиращите и периферните образователни цели на конкретния урок.

В изложението, което следва, се представят типове упражнения по български език, които са конструирани според потенциала им да са резултатни педагогически инструменти за реализация на конкретни образователни цели на педагогическия дискурс по български език както в средните училища в страната, така и в неделните училища в чужбина. Подобни упражнения са разработени в серията учебници по български език за обучението, организирано в чужбина (вж. Учебник за V клас 2021; Учебник за VI клас 2021; Учебник за VII клас 2021).

А. Упражнения за реализация на когнитивните цели на обучението

1. Упражнения за идентифициране на езикови форми в думи, в изречения, в текстове

– Прочетете думите *подводница, млекарницата, ученикът, родина*. За всяка дума посочете морфемите, от които е изградена.

– Прочетете изречението *Всяка вечер след училище се прибирам у дома много изморен*. Колко съществителни имена са употребени в изречението?

– Прочетете текста. Препишете в тетрадките си използваните глаголни форми.
Дойде есента. Листата на дърветата започнаха да пожълтяват и да падат по земята. Алеите в парка се покриха с жълт килим.

Методически коментар: чрез упражненията за идентифициране на езикови форми в думи, изречения или текстове се проверяват уменията на учениците да разпознават формите (звукове, морфемии, думи, изречения), като ги откриват в дадения контекст; правилното изпълнение на упражненията е доказателство, че тези езикови явления са познати на учениците и в съзнанието им е изградено съответното лингвистично понятие.

2. Упражнения за изясняване на езикови особености на думи, на изречения, на текстове

– Определете речниковото и граматичното значение на думите *отечество, познание, слънчевата, сила, зеленчук*.

– Какви са по цел на изказване и по състав изреченията?

Минахме ли вече планината?

Седна и заплака, без да каже защо го прави.

Каква красива гледка се открива от този висок скалист връх!

– Посочете думи в следния текст, които доказват, че той е подходящ за общуване в научната сфера. Как наричаме тези думи?

Изучаването на клетките се извършва с различни методи. Едни от тях позволяват да се разгледа тяхната структура, други служат за изучаване на химичния им състав, а чрез трети може да се разбере как функционират отделните клетки. От всички тези методи, които са „на въоръжение“ в днешната наука, зависи равнището на знанията в клетъчната биология.

Из учебник по биология и здравно образование

Методически коментар: чрез упражненията за изясняване на езикови особености на думи, на изречения, на текстове се прави анализ на лингвистичната същност – функции, структура, употреба – на езикови факти и закономерности; упражненията проверяват познанията на обучаваните лица за диференциалните признаци на изучаваните езикови понятия, след което тези знания се систематизират с цел да се повиши равнището на езиковедската компетентност на учениците.

3. Упражнения за *стилистичен анализ*

Анализирайте комуникативните стилотворни фактори и езиковите стилотворни фактори, които са повлияли върху изграждането на текста.

Дните ставаха все по-топли. Тревите цъфтяха. Миризмата на цвят и глог се носеше из полето. Небето и водите отразяваха зеленината на земята. Младите подрастли върбалаци се зашумиха. По клоните на старите увиснаха мъхнати ресници. Земята престана да дими.

Емилиян Станев

Методически коментар: чрез упражнението се проверяват знанията и уменията на учениците да правят стилистичен анализ на текст; очаква се обучаваните лица да разграничат комуникативните стилотворни фактори (сфера на общуване, цел, предмет, участници в общуването и др.) от езиковите стилотворни фактори (думи и изрази с маркирано стилистично значение, неутрални думи и изрази, които получават стилистични нюанси вследствие влиянието на езиковия контекст); посочените факти дават основание на подрастващите да определят стила на текста – художествен стил.

4. Упражнения за *текстолингвистичен анализ*

От колко микротекста и от колко абзаца е съставен текстът? Посочете думите, които свързват изреченията в текста. Обосновайте се.

Пред Наско и Светльо се издигаше високият връх на планината. Двамата приятели отдавна искаха да го изкачат. Там сигурно беше много красиво, защото се откриваше прекрасна гледка. Тя привличаше момчетата. Те бяха радостни, че най-сетне е настъпил моментът за отдавна чакания поход.

Времето напредваше и младите туристи се запътиха нагоре по стръмната пътека. Встрани от нея се издигаха вековни дървета. В техните клони пееха птички.

Из ученическо съчинение

Методически коментар: упражнението проверява знания и умения, свързани с проблеми на текста, които са застъпени в учебното съдържание по български език – тема, микротеми, абзаци, средства за междуфразова свързаност; очакван резултат е учениците правилно да посочат наличието на съвпадение между микротеми и абзаци в текста и да анализират граматичните особености на свързващите думи и изрази, осигуряващи единство и цялостност на текста – контекстов синоним (*Наско и Светльо – двамата приятели*); наречие

(планината – там); лични местоимения (прекрасна гледка – тя; момчетата – те; пътека – нея) и др.

5. Упражнения за дискурсен анализ

За какво се съобщава в текстовете? Посочете какво е предназначението на всеки от тях. Обосновете се.

Текст 1. Пъзел – вид забавна игра. Нейното изпълнение упражнява мисленето. Проверява се наблюдателността и съобразителността на човека.

Текст 2. Новите игри Пъзел на фирмата FX ще ви доставят забава и удоволствие. Всеки, който закупи от тях, може да участва в томбола с много награди – конструктори, кукли и разбира се нов и вълнуващ Пъзел!

Методически коментар: упражнението е насочено към идентифициране на функционалната спецификация на текстове с близка по съдържание тема – играта Пъзел; необходимо е учениците, след като се уверят, че части от темите на двата текста съвпадат, да открият различните признаци, които ги правят разнотипни: *предназначението* – първият текст е с осведомяваща функция и е създаден, за да информира читателя какви са признаците на описвания обект; вторият текст въздейства върху мислите и настроенията на читателя или зрителя, като го подтиква да закупи представяния обект; *жанровия вид* (дискурсен тип, текстов сорт) – първият текст е информация, може да е елемент от статия в тълковен речник или в речник на чуждите думи; вторият текст е реклама; *езиковите средства* – в първия текст те са стилистично неутрални, назоваващи обективни качества на продукта; във втория текст са стилистично маркирани, функционално натоварени да реализират убеждаващо въздействие.

Б. Упражнения за реализация на **функционалните цели** на обучението

1. Упражнения за преобразуване на изрази

Преобразувайте изреченията, като на мястото на подчинените изречения използвате други средства за изразяване на смисъла – думи или изречения.

Лалето е цвете, което цъфти през пролетта.

Срегнах съседа, чието дете ми е съученик.

Видях жената, която беше красива и млада.

Методически коментар: упражнението съдържа комуникативен потенциал – дава възможност на ученика да провери богатството на собствения си репертоар от изразни средства, наричани в лингвистиката и в методиката на езиковото обучение *синтактични синоними*; преобразуваните изречения могат да са както прости по състав (*Лалето е цвете, цъфтящо през пролетта; Лалето е цъфтящо през пролетта цвете; Видях младата и красива жена; Срегнах съседа с дете – мой съученик*), така и сложни по състав (*Срегнах съседа, който има дете – мой съученик; Жената, която видях, беше млада и красива*); колкото повече синонимни преобразувани (трансформирани) варианти на началното изречение може да конструира ученикът, толкова по-високо е равнището на неговата функционална компетентност – залог за наличие на висока езикова култура и комуникативни способности.

2. Упражнения за редактиране на изрази

В кой ред няма грешка? Посочете грешките в сгрешените изречения и ги редактирайте.

А) Мъжът който до този момент гледаше през прозореца, се обърна.

Б) Мъжът, който до този момент гледаше през прозореца, се обърна.

В) Мъжът, който до този момент гледаше през прозореца се обърна.

Г) Мъжът който до този момент гледаше през прозореца се обърна.

Методически коментар: редактирането е основна дейност в часовете по български език – използва се като учебен похват по време на всички занятия, независимо каква е темата на урока и към коя от двете парадигми се отнася конкретното учебно съдържание – лингвистична или комуникативна парадигма; чрез конкретната (тестова) задача се цели да се установи равнището на пунктуационни умения у учениците, свързани с употребата на подчинени определителни изречения; верният отговор (Б) представя сложно съставно изречение, в което подчиненото определително изречение „разкъсва“ главното и се отделя от неговите части с две запетаи; останалите варианти на изречения (А, В и Г) трябва да бъдат редактирани чрез простата операция прибавяне на пунктуационен знак – запетая (или пунктуационни знаци – две запетаи).

3. Упражнения за овладяване на *дискурсни техники* – разказване, описване, разсъждаване, обясняване и др.

Елементи на повествование, на описание или на разсъждение преобладават в текста? Обосновайте се.

Утрото беше слънчево. Небето блестеше с ярка светлина и само няколко малки облачета напомняха, че е все още ранна пролет и по някое време може да завали. Полянката пред къщата беше окъпана с бисерна роса, а горските цветя показваха своите разноцветни главички. Беше тихо и спокойно.

Из ученическо съчинение

Методически коментар: да се определи видът на функционално-смисловия тип реч, който преобладава в откъс от текст, означава да се идентифицира преобладаващата техника, която е използвана за изграждането на текста (дискурсна техника); учениците изследват текста, като анализират негови основни характеристики – тема, функция, жанр, стилова принадлежност, преобладаващи езикови изразни средства; достигат до извода, че преобладаващата техника е описателна и следователно в него преобладават елементи на художествено описание на природна картина; упражненията за осмисляне на спецификата на различни дискурсни техники и упражненията за овладяване на конкретни дискурсни техники е етап в работата по български език, който предхожда дейностите по конструиране от страна на подрастващите на цялостни текстове (дискурс).

4. Упражнения за *конструиране* на езикови изрази – на равнище дума, на равнище изречение, на равнище цялостен текст (дискурс)

– Като използвате различни морфеми, образувайте сродни думи на думите *род, пища, слънце, нея*.

– Образувайте изречения по схемите:

а) *подлог, сказуемо, определение, допълнение*

б) *определение, подлог, сказуемо, определение, допълнение*

– Как тълкувате народната мъдрост: „*Дума стрела не е, тък в сърце се забива*“? Запишете текста.

Методически коментар: чрез упражненията за конструиране на езикови изрази се развиват уменията на учениците да практикуват езика, като овладяват и развиват умения за осъществяване на продуктивни речеви дейности – говорене и писане; всички усилия, положени за подобряване на лингвистичната компетентност на учениците, са предпоставка да се достигне до този финален етап на езиковото образование, когато знаещото и можещото обучавано лице генерира свързана реч и успява да участва резултатно в процесите на комуникацията.

В. Упражнения за реализация на аксиологичните цели на обучението

1. Упражнения за идентифициране на информация в текстове

В кой абзац от текста „*Пътят на Ботевата чета*“ има сведения за героичната гибел на войводата? Предайте със свои думи информацията от откъса.

2. Упражнения за тълкуване на информация в текстове

Как разбирате смисъла на израза от текста: „*Коренът на всички злини е сребролюбие*то“? Запишете разсъжденията си.

3. Упражнения за осмисляне на информация в текстове

Какви доказателства използва героят от текста, за да защити твърдението си, че „най-сладка е работата, посветена на защитата на Отечеството“? Посочете две конкретни доказателства.

4. Упражнения за оценяване на информация в текстове

Справедливи ли са според вас разсъжденията на героя, които той прави във връзка с постъпките на въстаниците? Запишете текста.

5. Упражнения за прилагане на информация от текстове при решаване на задача, казус, проблем и др.

При какви събития в нашата действителност според вас могат да се проявят съвременни герои? Обосновете се. Дайте конкретни примери.

Методически коментар: от технологична гледна точка упражненията за реализиране на аксиологичните цели на обучението по български език са въпроси към съдържанието на текстове, с които се работи на езиковите занятия (т.нар. въпроси за четене с разбиране); смислите, изразени чрез текстовете, се интерпретират с оглед на познавателните възможности на учениците и на техния личен житейски опит; когато изследваните текстове се отличават с тематика с патриотични, етични, естетически, културоложки и др. под. импликации, работата по осмисляне, тълкуване, оценяване и прилагане на тези сведения оказва положителни възпитателни въздействия върху подрастващите.

БЕЛЕЖКИ

1. Подробен анализ на видовете цели на обучението по български език прави Кирил Димчев в монографията „Основи на методиката на обучението по български език“. Авторът използва термините лингвокогнитивни цели, лингвопрагматични цели и лингвокултурологични цели на обучението по български език (Dimchev 2010, 126 – 143).

ЛИТЕРАТУРА

- АНГЕЛОВА, Т., 2003. *Методика на обучението по български език. Съвременни проблеми*. София: СЕМА РШ.
- ГЕОРГИЕВА, М., 2004. *Обучението по български език в условия на билингвизъм*. Шумен: Епископ Константин Преславски.
- ДИМИТРОВА, Д., 2019. *Обучението по български език – обучение в текст и чрез текст, – XII клас*. Варна: Славена.
- ДИМЧЕВ, Д., 2010. *Основи на методиката на обучението по български език*. София: Св. Климент Охридски.
- ПАДЕШКА, М., 2014. *Наративът в образователния процес по български език*. София: Булвест 2000.
- ПЕТРОВ, А., М. ПАДЕШКА, М. БАЛИНОВА, 2021. *Заедно. Български език V клас за обучението, организирано в чужбина*. София: Клет България.
- ПЕТРОВ, А., М. ПАДЕШКА, М. БАЛИНОВА, 2021. *Заедно. Български език VI клас за обучението, организирано в чужбина*. София: Клет България.
- ПЕТРОВ, А., М. ПАДЕШКА, М. БАЛИНОВА, 2021. *Заедно. Български език VII клас за обучението, организирано в чужбина*. София: Клет България.
- ХРИСТОЗОВА, Г., 2005. Класификация на задачите по български език. *Български език и литература*, №4, 2005.

REFERENCES

- ANGELOVA, T., 2003. *Metodika na obuchenieto po balgarski ezik. Savremenni problemi*. Sofia: SEMA RSH.
- GEORGIEVA, M., 2004. *Obuchenieto po balgarski ezik v usloviya na bilingvizam*. Shumen: Episkop Konstantin Preslavski.
- DIMITROVA, D., 2019. *Obuchenieto po balgarski ezik – obuchenie v tekst i chrez tekst, V – XII klas*. Varna: Slavena.
- DIMCHEV, D., 2010. *Osnovi na metodikata na obuchenieto po balgarski ezik*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski.
- PADESHKA, M., 2014. *Narativat v obrazovatelniya protses po balgarski ezik*. Sofia: Bulvest 2000.

- PETROV, A., M. PADESHKA, M. BALINOVA, 2021. *Zaedno. Balgarski ezik V klas za obuchenieto, organizirano v chuzhbina*. Sofia: Klet Bulgariya.
- PETROV, A., M. PADESHKA, M. BALINOVA, 2021. *Zaedno. Balgarski ezik VI klas za obuchenieto, organizirano v chuzhbina*. Sofia: Klet Bulgariya.
- PETROV, A., M. PADESHKA, M. BALINOVA, 2021. *Zaedno. Balgarski ezik VII klas za obuchenieto, organizirano v chuzhbina*. Sofia: Klet Bulgaria.
- HRISTOZOVA, G., 2005. *Klasifikatsiya na zadachite po balgarski ezik. Balgarski Ezik i Literatura-Bulgarian Language and Literature*. (4).

FUNCTIONAL APPROACH IN CONSTRUCTING A SYSTEM OF BULGARIAN LANGUAGE EXERCISES IN THE SECONDARY SCHOOL (WITH A VIEW TO BULGARIAN LANGUAGE TRAINING IN THE COUNTRY AND ABROAD)

Abstract. This article provides an overview of existing in the scientific space theses, ideas and classifications (from the general didactic, linguistic and methodical point of view) of the types of exercises constructing the technology of the Bulgarian learning process. It is suggested a systematization of the exercises from a functional point of view corresponding to the contemporary sociocultural and educational realities – exercises for realization of cognitive educational goals, exercises for realization of functional educational goals, exercises for realization of axiological educational goals. The system is an effective instrument for achieving the goals of Bulgarian language training organized in the country and abroad.

Keywords: Bulgarian language training; Bulgarian language training organized abroad; goals of Bulgarian language training; cognitive goals of Bulgarian language training; functional goals of Bulgarian language training; axiological goals of Bulgarian language training.

✉ **Prof. Dr. Angel Petrov**
Publons: ABA – 6485 – 2020
Faculty of Slavonic Studies
University of Sofia
15, Tsar Osvoboditel Blvd.
1504 Sofia, Bulgaria
E-mail: anpet@slav.uni-sofia.bg